

CERCETAREA ȘI MONITORIZAREA CALITĂȚII VIEȚII ÎN ȚĂRILE UE ȘI ÎN ȚĂRILE CANDIDATE

IOAN MĂRGINEAN

Începând cu anul 2001, domeniul calității vieții devine unul de interes oficial major, în cadrul UE. Mai exact, prin Fundația Europeană pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă (European Foundation for the Improvement of the Life and Working Conditions), cu sediul în Dublin, Republica Irlanda, s-a lansat un **program**, pentru anii 2001–2004, **de cercetare și monitorizare a calității vieții**. Evident, și anterior lansării acestui program, aspecte ale calității vieții erau în atenția fundației respective, constituite în 1975 ca organism autonom al UE, dar acum avem de-a face cu o abordare distinctă, și care se vrea cât mai cuprinzătoare, a calității vieții, înglobându-se și elemente deja incluse în cercetările anterioare legate de condițiile de viață. De reținut faptul că prestigioasa instituție organizează sistematic dezbateri și publică rapoarte pe teme legate de condițiile de viață și de muncă, relații industriale, sănătatea muncii, protecția mediului înconjurător etc., cu implicarea reprezentanților guvernamentali și ai UE, ai patronatelor și sindicatelor, împreună cu cercetători științifici și alți specialiști din domeniile vizate. De altfel, fundația este sprijinită în activitatea sa de o comisie specială. Membrii acesteia consiliază în legătură cu proiectarea și implementarea programelor de cercetare pentru fiecare arie principală de studiu și desfășoară activități de monitorizare a proiectelor, discută și evaluează rezultatele activităților și se pronunță în legătură cu publicarea și diseminarea rezultatelor.

Pentru domeniul calității vieții s-a organizat distinct un grup de cercetare, precum și o rețea de experți din țările candidate la aderare. (Autorul acestui articol, prof. dr. I. Mărginean, face parte din această rețea. N. r.). Până în prezent, experții s-au întâlnit în două sesiuni de lucru (Budapesta, noiembrie 2002 și Varșovia, iunie 2003) și au discutat metodologiile și instrumentele cercetării ce s-a desfășurat în vara acestui an, în 28 de țări, pe tema calității vieții. De asemenea, s-au dezbătut rapoartele elaborate de grupul de cercetători pentru o investigație din 2001 asupra condițiilor de viață.

Înainte de a aduce în atenție câteva elemente legate de cercetarea și monitorizarea calității vieții, mă voi referi la o realizare cu totul aparte a fundației, care precede și o pregătește pe aceea referitoare la calitatea vieții. Este vorba de organizarea unei serii de trei cercetări asupra **condițiilor de muncă în țările UE**, și anume, în anii 1990/1991; 1995/1996; 2000. Avem de-a face cu o cercetare prin care se culeg date despre structura forței de muncă, natura muncii, factorii fizici și psihosociali ai muncii, organizarea și timpul de muncă, informarea și consultarea salariaților etc.

Câteva dintre rezultatele cercetării (Pascal Paoli și Damien Merllie – *Third European Survey on working conditions 2000*, EFILWC, 2001) aduc informații deosebite pentru starea de lucruri din domeniul vizat. Așa de exemplu, pe ansamblul UE, 83,4% din forța de muncă are statutul de salariat, înregistrându-se chiar o creștere cu două puncte procentuale în ultimii zece ani, deși ideea generală este că „viitorul muncii constă în activitatea pe cont propriu”. În condițiile unui mediu economic neprielnic, însă, proporția celor care lucrează pe cont propriu a scăzut, în zece ani, de la 19% la 17%. Diferențele dintre țările UE în privința proporției salariaților în totalul forței de muncă sunt deosebit de mari: de la 94% în Danemarca, 93% în Olanda, 75%–76% în Portugalia, Italia, Spania, la 56% în Grecia. După cum se observă, proporția mai redusă a salariaților în totalul forței de muncă se înregistrează în țările UE mai puțin dezvoltate economic, unde și prezența sectorului agricol este mai mare.

În funcție de **regimul proprietății**, pe totalul țărilor, 69% din forța de muncă își desfășoară activitatea în sectorul privat: Spania, 76%, Italia, 75%, Olanda, 74%, Irlanda, 50% și 41%, în Grecia.

Numărul mediu al orelor de lucru pe săptămână a fost, în lunile martie–aprilie 2000, de 38,2 ore, în cazul muncitorilor și al celor care lucrează pe cont propriu, și de 36,7 ore, în cazul tuturor salariaților.

Sectorul economic care reține cea mai mare parte a forței de muncă, (65%) este reprezentat de servicii, dintre care, în comerț – 15%, imobiliare și activități de afaceri – 8%, administrație publică – 8%, transport și comunicații, câte 6%, intermediere financiară – 5%, hoteluri și restaurante – 4%.

Informarea despre riscurile legate de muncă înregistrează un progres pe ansamblul UE, de la 71% în anul 1995, la 76% în 2000.

Violența fizică la locul de muncă este reclamată de 2% dintre salariați, iar în cazul **intimidării** se ajunge la 9% (10% femeile și 7% bărbații), cu cele mai mari valori în Finlanda, Olanda și Marea Britanie (14%–15% dintre muncitori). Domeniile în care se produce, cel mai frecvent, violența asupra muncitorilor este în Administrație și ordine publică (raportată de 14% dintre muncitori). **Hărțuirea sexuală** este raportată de 2% dintre salariați (4% femei și 2% bărbați), cu valori mai înalte în țările nordice. Tot valori relativ mici (2–3%) se înregistrează pentru **discriminare sexuală și etnică**.

Cu programul de cercetare și monitorizare a calității vieții în Europa se intră într-o fază nouă de dezvoltare a activităților fundației. **Semnificația acestei noi faze constă, înainte de toate, în includerea preocupărilor asupra calității vieții pe agenda UE, atât ca demers de cercetare, cât și ca obiectiv de politică publică.** În lucrarea consacrată monitorizării calității vieții în Europa (*Monitoring Quality of Life in Europe*, Luxemburg, 2003) sunt foarte bine precizate aceste două obiective urmărite, inclusiv în „Cuvântul înainte” al directorului, Raymond Pierre Bodin și directorului adjunct, Willy Buschak. Pe de o parte, se pune problema unui tip de cercetare socială mai cuprinzătoare, în raport cu cele asupra condițiilor de

viață, dar și cu alte cercetări, cum ar fi cele asupra venitului și standardului economic. Pe de altă parte, se aduc în atenție elemente noi, care se constituie în provocări pentru politicile publice, fie că este vorba de excluziunea socială și îmbătrânirea populației, fie de schimbările din structurile și rolurile familiei. Toate acestea, se menționează pe bună dreptate, au impact asupra vieții de zi cu zi și a oamenilor, familiilor, comunităților și societății, ceea ce a adus (în text se folosește expresia *pushed* = a împinge) problema calității vieții ca pe o prioritate în dezbaterile de politică publică, amplificată prin declanșarea procesului de aderare a noi membri la UE.

Pentru a se răspunde în mod adecvat provocărilor enumerate, s-a considerat necesar să se acorde atenția formulării unei concepții și unei abordări a cercetării condițiilor de viață și a calității vieții apropiate de misiunea fundației și de nevoile decidenților în domeniul politicilor publice, a partenerilor sociali, cu precădere la nivelul UE. În acest sens, s-au avut în vedere, pe de o parte, raportarea cercetării condițiilor de viață și calității vieții la natura ocupării, organizării și condițiilor de muncă, și pe de altă parte, la modernizarea protecției și serviciilor sociale. S-a optat pentru concepția cât mai cuprinzătoare asupra calității vieții, inițiată în lucrările din deceniul al VII-lea al secolului trecut.

Prin programul discutat aici are loc o susținere, la scară europeană, a abordării calității vieții cu cea mai bună fundamentare științifică produsă până în prezent, fiind respinse diferitele elaborări care diminuează semnificația paradigmei calității vieții, fie prin reducerea sa la anumite condiții de viață (venit, nivel de trai), fie la dimensiunea subiectivă de cercetare a percepțiilor și satisfacției față de condițiile de viață, eventual prin limitarea analizelor la studiul fericirii. Fără îndoială, că toate aceste aspecte au valoare în cercetarea calității vieții, dar nu sunt suficiente. În programul menționat, într-o manieră pe care o considerăm pe deplin întemeiată, **calitatea vieții se referă la toate aspectele bunăstării indivizilor în societate**. De aici, necesitatea elaborării unui set relevant de **indicatori obiectivi și subiectivi pentru cercetare, monitorizare și raportare**.

Condițiile de viață sunt elementul central pentru îmbunătățirea calității vieții, deoarece de ele depinde posibilitatea oamenilor de a-și realiza scopurile. Acestea pot fi atinse în condițiile impuse de sustenabilitatea economică și de respectarea drepturilor și nevoile celorlalți, într-un anumit mediu instituțional și de politici, într-un anumit context comunitar și societal.

Prin **cercetarea calității vieții se au în vedere resursele și oportunitățile, existente în societate, precum și condițiile de viață necesare pentru a avea acces la resurse și oportunități**. Este vorba, deopotrivă, de resurse individuale și colective: educație, îngrijirea sănătății, locuire și servicii sociale, considerente fundamentale pentru calitatea vieții, de oportunitățile deschise populației, ca și de alegerile făcute și rezultatele obținute, măsurate în indicatori obiectivi și subiectivi. O astfel de abordare a calității vieții este susținută de semnificația deosebită pe care o are „mișcarea indicatorilor sociali”, inițiată în lucrarea, *Social Indicators*

(ed. R. Bauer, 1966), în inițiativele guvernamentale din SUA pentru definirea obiectivelor naționale (Administrația Kenedy–Johnson (1960–1964), în Rapoartele sociale sau diferite programe de cercetare din SUA și Europa, între care cel mai semnificativ considerăm a fi cel inițiat de Institutul de Cercetări Sociale din Berlin (*Euromodul*, revista „Calitatea Vieții”, 2002, nr. 1–4).

În calitate de cercetător în domeniul calității vieții îmi exprim satisfacția pentru faptul că și la Institutul de Cercetare a Calității Vieții din București s-a adoptat o astfel de concepție cuprinzătoare asupra temei în discuție, grație demersurilor de asimilare și dezvoltare a paradigmei de bază amintită anterior, prezentată pe larg de prof. C. Zamfir și colaboratorii, începând cu lucrarea „Indicatori și surse de variație a calității vieții”, Editura Politică, 1984, și dezvoltată după 1990 prin cercetări cu semnificație deosebită pentru cunoașterea unor aspecte importante ale societății românești.

Prin această abordare, tema *calitatea vieții* este conectată la multe arii de mare interes, cum ar fi cele ale bunăstării, dezvoltării umane, capital social, calitatea societății, excluziune/incluziune socială. **Nu este vorba numai de rezultate, deoarece ele sunt afectate de diferitele opțiuni ale oamenilor, ci și de capacitatea de a le obține, de oportunitățile existente.** Totuși, tocmai aici este sesizată o dificultate majoră, căreia cercetarea trebuie să îi facă față. Este vorba de conectarea resurselor la rezultate. În lucrarea citată, sunt prezentate mai multe soluții ale problemei, fără ca acestea să fie pe deplin satisfăcătoare, fie că este vorba de modelul cercetării evaluărilor populației, prezent încă de la constituirea paradigmei calității vieții, fie de dezvoltări mai recente, cum sunt cele ale lui A. Sen, laureat al Premiului Nobel în economie, referitoare la „funcționări” (*functionings* = acele lucruri pe care o persoană reușește să le facă sau să și le obțină: înzestrare nativă, stare de sănătate, stimă de sine, integrare socială etc.) și „capabilități” (*capabilities* = combinațiile alternative ale „funcționărilor”) considerate fie limitate, fie prea abstracte; autorii întăresc opțiunea pentru studiul calității vieții printr-un sistem cât mai cuprinzător de indicatori subiectivi și obiectivi.

În acord cu poziția adoptată, urmărirea monitorizării calității vieții presupune concentrarea nu doar pe rezultate și aprecieri subiective, ci și pe resurse și alte constrângeri din diferite domenii în care oamenii operează. Această abordare are potențialitate pentru surprinderea schimbărilor în societate, ca și a proceselor cauzale, a tendințelor și prefacerilor viitoare.

Din această perspectivă, nu întâmplător se acordă o atenție sporită elaborării unui set complex de criterii de selectare a indicatorilor: semnificație pentru calitatea vieții cetățenilor; consensul asupra a ceea ce înseamnă obținerea unui progres în domeniul social; capacitatea de a surprinde nivelul și schimbarea; cât de mult rezultatele sociale afectează agenda de politică europeană; cât de mult constituie o preocupare pentru diferite niveluri de politici publice; cât de mult reflectă prioritățile fundației calitatea măsurării rezultatului social; adecvarea rezultatului social pentru cercetare și monitorizare; cât de adecvat este pentru analize comparative.

Într-adevăr, viabilitatea paradigmei calității vieții este dată de apelul la indicatori sociali obiectivi și subiectivi, prin supunerea stărilor de fapt ce caracterizează viața populației unui proces de evaluare și autoevaluare (Mărginean I., Bălașa A. (coord.) „Calitatea vieții în România”, București, Editura Expert, 2002.).

În final, avem de făcut totuși o observație în legătură cu practica utilizării, din rațiuni de cost, a unei scheme de eșantioane așa-zisă rută stradală (*random route*) care se situează la limita de acceptabilitate din perspectiva criteriilor eșantionării probabiliste. Eu consider că este o metodă neprobabilistă, din moment ce nu se realizează, în prealabil, un microrecensământ în zonă. Corelat și cu dimensiunea relativ mică a eșantioanelor pe țări, cu toate precauțiile privind ponderările datelor obținute în teren, poate fi afectată, mai mult sau mai puțin grav, comparabilitatea datelor pe țări. Era de dorit să se lucreze cu o metodă de eșantionare mai riguroasă, poate chiar eșantionarea probabilist stratificată, astfel încât să sporească gradul de precizie al estimărilor statistice și, implicit, al diferitelor ierarhizări ale țărilor după un criteriu sau altul.

Vom reveni asupra acestui program, după ce se vor face publice rezultatele cercetării empirice din vara anului 2003, referitoare la calitatea vieții în cele 28 țări membre UE și candidate, atât pentru valoarea informațiilor din perspectivă comparativă, cât și pentru suportul de politici sociale de larg interes, la care vor trimite rezultatele respective, ceea ce le va aduce în primul plan al atenției publice.

BIBLIOGRAFIE

1. Mărginean, I., Bălașa, A. (coord.), *Calitatea vieții în România*, București, Editura Expert, 2002.
2. Paoli, P., Merllie, D., *Third European Survey on working conditions 2000*, EFILWC, 2001.
3. *Monitoring Quality of Life in Europe*, Luxemburg, 2003.